

<https://doi.org/10.15407/ukrmova2020.03.045>

УДК 811'161.2'373.611

Т.В. СІРОШТАН, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь, Запорізька обл., 72300
E-mail: tanyasiroshstan1982@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0389-8082>

NOMINA ABSTRACTA НА -К(А) В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті простежено динаміку лексико-словотвірних типів абстрактів на -к(а) в історії української мови, з'ясовано продуктивність цього форманта. Установлено, що іменники з таким значенням вживалися вже у праслов'янській мові й набули значного поширення впродовж наступних періодів. Доведено, що основною функцією суфікса -к(а) у продукуванні абстрактів стало оформлення словотвірної структури назв опредметнених дій.

Ключові слова: історичний словотвір, nomina abstracta, лексико-словотвірний тип, словотвірна структура, суфікс -к(а).

Найменування абстрактних понять становлять значну частину словникового складу будь-якої мови, адже позначають різноманітні аспекти духовного життя народу, результати розумових процесів і узагальнень, наслідки чуттєвого досвіду індивіда. Розгалужена система таких назв свідчить про довершеність мислення людини та про загальний високий рівень розвитку суспільної думки. У сучасній лінгвістиці абстрактними вважають іменники, які називають поняття, що не мають реального втілення, тобто вказують на стан, почуття, процес, якість, риси характеру, відносини між особами, народами, особливості етикету, є науковими та виробничими термінами [8: 7–8]. Абстрактна лексика — це переважно найменування узагальнених ознак та фізичної або інтелектуальної опредметненої дії.

Іменники з абстрактним значенням неодноразово привертали увагу вчених, зокрема М. Войтили-Свежовської [19], Н. Медведовської [5], О. Микитюк [6], З. Піскозуб [7], Л. Полюги [8; 9], Н. Томи [15], В. Шадури [17] та ін. Наукові дослідження цієї групи слів заклали підґрунтя

Цитування: Сіроштан Т.В. Nomina abstracta на -к(а) в історії української мови. *Українська мова*. 2020. № 3 (75). С. 45–60. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2020.03.045>

для подальшого вирішення питань класифікації абстрактних іменників, історії їхнього становлення як окремої лексико-словотвірної категорії в українській мові. У зв'язку з цим актуальним є вивчення динаміки лексико-словотвірних типів *nomina abstracta* на **-к(а)** від праслов'янського до сучасного періоду їх функціонування.

У вітчизняному мовознавстві розгляд історії суфікса **-к(а)** відбувався переважно в контексті комплексного аналізу словотворчих ресурсів української мови [2; 1; 13; 11; 12]. Його вважають вторинним за походженням дериваційним засобом, що виокремився в праслов'янській мові як результат поєднання індоєвропейського голосного форманта із словотворчим елементом **-k-** [2: 117–118]. Праслов'янський суфікс **-ька** є продовженням індоєвропейського гіпокористичного та демінутивного форманта **-īkā**, а суфікс **-ька** — **-ūkā** [18 I: 95]. Він став відповідником багатозначних формантів **-ько**, **-ько** для іменників жіночого роду. Первісна демінутивна і фемінітивна семантика суфікса конкурує зі значенням субстантивованої ознаки та дії [18 I: 94].

Найдавніші іменники з абстрактним значенням хоч і виникають пізніше від слів із конкретним значенням, проте вже у **праслов'янській мові** утворюють розгалужену систему лексико-семантичних типів [14]. Із дериваційного погляду маємо назви, що належать до різних лексико-словотвірних типів, серед яких окрему групу становлять похідні на **-ька**, **-ька**.

До відіменникових дериватів можна зарахувати конфіксальне утворення з другим компонентом **-ька** на позначення явища навколишнього середовища **otъzimъka* (ЕССЯ 39: 147) 'весняне похолодання; відлига; пізня зима' від **zima*.

Більш поширеними в дописемний період, імовірно, були девербативи. Кілька абстрактів на **-ька** називають результати розумової та мовленнєвої діяльності людини: **bavotъka* (ЕССЯ 1: 170) 'примовка' від основи дієприкметника **bavot-*; **čutъka* (ЕССЯ 4: 136) 'вість, звістка' від дієприкметника **čutъ*, **čuta* < **čuti*; **gadъka* (ЕССЯ 7: 82) 'загадка; натяк; думка' (**gadati*); **otъzuvъka* (ЕССЯ 39: 157) 'відгук' (**otъzuvati* або **otъzuvъ*).

У словотвірній структурі іменника **bajъka* (ЕССЯ 1: 141; Sławski I: 183) 'вігадка, байка' від **bajati* спостерігається формант **-ька**.

Інші віддієслівні похідні позначають опредметнені дії: **bitъka* (ЕССЯ 2: 101) 'битва, боротьба, бійка' (**biti*); **lupъka* (ЕССЯ 16: 186) 'удар; биття' (**lupiti*).

Творення абстрактів від прикметників у праслов'янський період лише зароджувалося як явище. Серед деад'єктивів трапляється іменник **laska* (ЕССЯ 14: 36) 'ніжність, ласкавість, любов', походження якого пов'язують із лексемою **lasъ* 'ласий' (ЕСУМ III: 197).

У словотвірній системі **давньої руськоукраїнської мови** суфікс **-к(а)** не набув виразної абстрактної семантики. Поодинокі похідні, що функціонували впродовж XI–XIII ст., були переважно давніми утвореннями, які не оформлювали виразних дериваційних типів. Наприклад: *ласка* (до 1093 Ср II: 9) 'ласка, любов; лестощі'. Цей іменник активно вико-

ристовувався і в наступні періоди розвитку української мови з поступовим розширенням семантики: **ласка** (к. XIV СДЯ IV: 389) ‘доброта, милість, ласкаве поводження’, **ласка** (1449 ССУМ I: 539) ‘ласка, прихильність, милість’, пор. **ласка** (1494 ТимчМат I: 397) ‘милість, благодать’, з(ъ) **ласки** своє(и) даси на(м) нетлѣнну одежду (КЗ: 34), **ласка** (Б-Н: 205; СМШ I: 364; СУМ IV: 449) ‘доброзичливе, привітне ставлення до кого-небудь; милість, благодіяння; милування, пестоші’.

Менш поширений у досліджених джерелах девербатив **гадка** (XII/XV СлРЯ IV: 7) ‘загадка, алегорія’, **гадка** (XVI СУМ XVI–п.п. XVII 6: 180), **гадка** (СМШ I: 125; СУМ II: 10) ‘те саме, що думка’ (*гадати*), пор. *ум одѣвали буйними гадками* (1837 РусДн: XIV).

Серед абстрактів XI–XIII ст. трапляється також раніше не зафіксований іменник **ѡмъчка**: *А се ц(е)рк(о)внии соуди: рѡспоустъ, смилнок, заставаньк, пошибаньк, ѡмъчка* (XI–XII/XIV–XVI УВ: 222) від *ѡмъкати, умикати* (ЕСУМ VII: 33).

У пам’ятках **середньої української мови** XIV — початку XVII ст. вживаються як давні похідні з абстрактним значенням, так і новотвори.

У джерелах XV ст. натрапляємо на іменник із похідним формантом **-ячк(а), -єчк(а)**: **мерзачка, мерзечка** (1433 ССУМ I: 586) ‘образа; ворожа дія’, пор. **мерзачка** (1597–1599 ТимчМат I: 426) ‘відраза’ від *мерзити* ‘викликати огиду, лягти’ (ЕСУМ III: 441). Окремі назви дій також фіксують аналізовані пам’ятки, наприклад: **проробъка** (1478 ССУМ II: 262) ‘розчищення лісових угідь для обробітку землі, оранки’ (*проробити*); **простоупка, простоупъка** (ССУМ XV: 264) ‘провина, проступок’, пор. *за вашєціну проступку сѣа моего Трофима же* (1724 ПЛ: 39), пор. також *проступок* (СУМ VIII: 306) ‘вчинок, що порушує які-небудь норми, правила поведінки, загальноприйнятий порядок’.

У XVI ст. віддієслівні похідні представлені іменниками на позначення різноманітних дій: **побудка** (1519 ТимчМат II: 116) ‘заохочення, спонування’ від *побудити* (там само); **вторъжка** (1568 СУМ XVI–п.п. XVII 5: 68) ‘вторгнення’ (*вторгнутися*, з чергуванням *г–ж*); **ворожъка, вѣрожъка** (1577 СУМ XVI–п.п. XVII 4: 232) ‘ворожіння, чаклунство’ (*ворожити*).

На початку XVII ст. кількість таких дериватів помітно зростає: **вступка** (1603 СУМ XVI–п.п. XVII 5: 54) ‘(на посаду) вступ’ (*вступити*); **възовка** (1621 ТимчМат I: 138); **потъчка** (1622 ТимчМат II: 197) ‘сутичка, бійка, битва’; **досипка** (1629 СУМ XVI–п.п. XVII 8: 153) ‘додаток’ (*досипати* або *сипати*); **висилка** (1650 СУМ XVI–п.п. XVII 4: 72) ‘відправлення з певною метою якоїсь урядової особи’, пор. **висилка** (СУМ I: 482) ‘дія за значенням *висилати, вислати*; покарання через позбавлення права жити в якому-небудь районі, в якійсь області, країні’ (*висилати*); **болъшъ тое(й) зва(л)ки ко(н)ца не видѣлъ** (1655 ЛРК: 29) від *звалити*, пор. запозичене з чеської через польське посередництво **валка** (1443–1452 ССУМ I: 151), **валъка, валька** (1489 СУМ XVI–п.п. XVII 3: 170) ‘боротьба, війна’; **въвѣдка** (до 1656 ТимчМат I: 132) ‘розвідування, розслідування’ (*въвѣдати*); **вътъчка, вѣтечка** (сер. XVII СУМ XVI–п.п. XVII 6: 86) ‘збройний напад’,

мабуть, від *в'їтекати* тощо. До цього ж лексико-словотвірного типу варто віднести іменник *бруєвка* (1605 СУМ XVI–п.п.XVII 3: 77) ‘безчинство, розбій’, який пов’язують із польським дієсловом *broić* ‘пустувати, витворяти (первісно — рубати)’ або праслов’янськими **brъjǫ*, **briti* (ЕСУМ II: 248).

Упродовж XVI–XVII ст. функціонує кілька віддієслівних назв результатів розумової та мовленнєвої діяльності людини, наприклад: *байка* (1596 СУМ XVI–п.п.XVII 2: 11; Б-Н: 49) ‘вігадка, байка, небилиця’, пор. *байка* (Арк I: 7) ‘говірка; небилиця’ від *баяти* ‘говорити, розмовляти, розповідати’; *зм'їнка* (1597–1599 ТимчМат I: 329) ‘згадка’ (*зм'їнковати*); *думка*, *думька* (1599 СУМ XVI–п.п.XVII 8: 226), *думка* (Б-Н: 126; СМШ I: 213; СУМ II: 435) ‘мисль, міркування’ (*думати*); *в'їгадка* (1621 ТимчМат I: 132); *говорка* (XVII ТимчМат I: 177) ‘розмова’ та ін. Давній іменник набуває нових семантичних відтінків: *гадка* (1582 СУМ XVI–п.п.XVII 6: 180), *гадка* (1597–1599 ТимчМат I: 168) ‘суперечка, сперечання’ (*гадати*) тощо.

До конфіксальних похідних можна зарахувати абстракт *в'їдтолка* (XVI СУМ XVI–п.п.XVII 5: 155) ‘пояснення, тлумачення’ із неясною мотивацією (можливо, від *толковати*).

В аналізованих джерелах середньоукраїнської мови трапляється також префіксальне утворення з абстрактною семантикою на **-к(а)**: *неласка* (1597–1599 ТимчМат I: 488) ‘немилість’.

Упродовж XVI–XVII ст. простежуються окремі *nomina abstracta* відіменникового походження, у семантичній структурі яких відсутня вказівка на демінутивне значення, наприклад: *грамматичка* (1599–1600 СУМ XVI–п.п.XVII 7: 72) ‘(наука про будову мови) граматики’; *годинка*, *год'їнка* (1605 СУМ XVI–п.п.XVII 6: 240) ‘(певна пора, час) годинка’; *гр'їшка* (XVI СУМ XVI–п.п.XVII 7: 108) ‘провина’ (*гр'їх*). Пор. також іронічне *в'їрка*, *верка* (1599 СУМ XVI–п.п.XVII 6: 151) ‘нове релігійне вчення’.

З кінця XVII ст. кількість таких дериватів неухильно зростає. Більшість зафіксованих у досліджених джерелах абстрактів позначають різноманітні за характером дії, наприклад: *б'їйка* (II п. XVII ТимчМат I: 55), пор. іменники з аналогічним значенням *бойка* (XVI СУМ XVI–п.п.XVII 3: 13; ТимчМат I: 63), *буйка* (1603 СУМ XVI–п.п.XVII 3: 92), *бийка* (Б-Н: 55), *б'їйка* (СУМ I: 179; Арк I: 21) ‘взаємне завдання ударів, побоїв; (рідко) бій — сутичка ворожих військ або військових з'єднань’ (*бити*, *б'ю*); *в'їзовка* (1621 СУМ XVI–п.п.XVII 5: 171) ‘виклик’ (*в'їзивати*); *прогудка* (XVII ТимчМат II: 246) ‘прогулянка’ із затемненою мотивацією, можливо, від *гудити* або *гудіти* (ЕСУМ I: 613); *розсипка* (XVII ТимчМат II: 286) ‘розсіювання, безладна втеча (війська)’ (*розсипати*); *ут'їчка* (XVII ТимчМат II: 447) ‘втеча’ (*ут'їкти*) тощо.

Окрему групу в українській мові кінця XVII ст. становлять абстрактні назви на позначення результатів розумової та мовленнєвої діяльності людини: *И помененому во'їному, аб'ї тую во'їповед'ї и по'ївалку на здорове и'ї пану... и'їповеда'ї* (АЖ 1635: 97) у значенні ‘погроза’ (ЕСУМ VI: 162) від *похвалити*, пор. *И над'ї то еше и'їставич'їне пре'ївал'їка по ро'їн'їк'ї ме'їца'ї пре'ї люд'їми* (АЖ 1635: 170) від *прехвалити* або *хвалити*; *в'їмовка*, *в'їмов'їка*

(1599 СУМ XVI—п.п.XVII 5: 215) ‘виправдання’, пор. **в’ымовка** (бл. 1619 СУМ XVI—п.п.XVII 5: 215; ТимчМат I: 144), **в’ымов’ька** (бл. 1619 СУМ XVI—п.п.XVII 5: 215) ‘відмовка’ (**в’ымовити**); **загадка** (1653 ТимчМат I: 264) від **загадати**; **замовка** (1653 ТимчМат I: 275) ‘привід, відмовка’ (**замовити**) та ін.

В аналізованих джерелах XVII ст. деад’єктиви майже не трапляються. На позначення фізичного стану людини функціонує іменник **горячка**, **горачка**, **гор’ьчка** (бл. 1619 СУМ XVI—п.п.XVII 7: 46), **гарячка** (Гр I: 276; СУМ II: 38) ‘хвороба, що супроводжується високою температурою тіла; пропасниця’ (**горячий**, **гарячий**).

Більше похідних nomina abstracta фіксує українська мова XVIII ст. Маємо переважно віддієслівні утворення на позначення опредметнених дій із різноманітною семантикою: **фундаме(н)талн’їйше правного с пи(т)-кою не ѡ(б)тяжаючи, до уваги и респекту вашого доброд’їйского подаю** (1711 ДДГ: 49) від **питати**; **удержка** (1717–1734 ТимчМат II: 418) ‘затримка’ від **удержатися** (там само) ‘залишитися, не йти’; **иногда на побу(д)ку в(ъ)дари(ти) на ко(т)л’ї** (1720 ПЛ: 26), **побудка** (СУМ VI: 628) ‘дія за значенням **побудити**; сигнал до вставання після сну (у військових частинах, таборах)’; **нарочни(х) осо(б) посла(т) для переписки помянути(х) движимого и недвижимого им’їнія** (1726 ДДГ: 44), **переписка** (СУМ VI: 248) ‘дія за значенням **переписувати**, **переписати**’; **я учинил’ї оплатку по обл’їку** (1730 ПЛ: 52), пор. **оплатки** (СУМ V: 714) ‘грошові податки; сплата або збирання грошових податків’; **остановка** (1730 ПЛ: 52), **остановка** (1735 ДДГ: 65); **от описокъ с’ї писаній себе оберегти д’їйствително могущих’ї** (1731 ДДГ: 66), **описка** (СУМ V: 710) ‘помилка в написаному тексті (переважно через неухважність)’; **пое(з)дка** (1733 ПЛ: 63), **поїздка** (СУМ VI: 832) ‘виїзд куди-небудь на короткий час; коротка подорож’ (**їздити**); **ни к каки(м) посилка(м) и (в) походи войскові наряда(м), и д’їла(м) употреблять го не дерзали** (1738 ДДГ: 45), **посилка** (СУМ VII: 322) ‘дія за значенням **посилати**, **послати**, **посилатися**, **послатися**’ тощо.

Від дієслів утворюються нечисленні назви результатів розумової та мовленнєвої діяльності людини: **Прежде сего времен’ї была... гову(р)ка** (1729 ПЛ: 48), пор. **говірка** (СУМ II: 100) ‘(лінгвістичне) різновид загальнонародної мови, поширений на невеликій території, (діалектне) розмова’ (**говорити**); **не раз’ї уже заб’їрали по сказки старожилон’ї Лебединских’ї** (1766 ДДГ: 57), пор. **Він най щирше задеже’ї у сво’їх повед’їнках, п’їсньох, обрядах, казках, прислів’їох все, що єму передв’їцькі д’їди спадком лишили** (1837 РусДн: IX) від **казати**.

Імовірно, відприкметникове походження має лексема **поблажка**: **наказаніє достойное чини(т) бє(з) побла(ж)ки** (XVIII ДДГ: 63), **поблажка** (СУМ VI: 619) розмовне ‘занадто невимогливе, м’яке ставлення до кого-, чого-небудь’ від **благий** або **поблажливий** (утім, можливо, від **поблажити**).

Іменники на позначення різноманітних опредметнених дій активно функціонують на початку XIX ст., наприклад: **вгайка**, **угайка** (Б-Н: 70) ‘затримка, зупинка, сповільнення’ (**вгаяти**); **зпитка** (Б-Н: 159) ‘попит,

випробування, досвід' (*знитати*); *помилка* (Б-Н: 291; Дубр: 105; СУМ VII: 118) 'неправильність у підрахунках, написанні слова; неправильність у вчинках, діях' від *помилитися* або за допомогою конфікса від основ *милити* 'вводити в оману', *милитися* 'помилятися' (ЕСУМ III: 460), пор. також *омилка* (Б-Н: 261) 'те саме'; *спочивка* (Б-Н: 337) 'відпочинок' (*спочивати*); *стійка* (Б-Н: 341) 'стоянка' (*стояти*); *виграшка* (СМШ I: 82; СУМ I: 379) 'те, що розважає, допомагає приємно проводити час; розвага', пор. *виграшка* (Арк I: 54) 'гра' (*виграти*); *виставка* (СМШ I: 93; СУМ I: 498) 'публічний показ спеціально підібраних предметів і місце цього показу'; *постройка* (СМШ II: 135) тощо.

Не менш поширеними виявилися назви процесів і результатів розумової та мовленнєвої діяльності людини: *выгадка* (Б-Н: 88), *вигадка* (Б-Н: 75; Дубр: 51; СУМ I: 370) 'те, що вигадане в результаті міркувань, роздумувань; рішення щодо якоїсь дії; здатність вигадувати, винаходити; те, що створене в уяві, чого немає і не було в дійсності' (*вигадати*); *взменка* (Б-Н: 75) 'натякання, згадування' (*взменковати, возменковати*); *звістка* (Б-Н: 151), *звістка* (СУМ III: 488) 'повідомлення, вість про когось, що-небудь' (*звістити*), пор. *извиска, звиска, извистка, йзвистка* (Б-Н: 165) 'те саме'; *лайка* (Б-Н: 205; СУМ IV: 437) 'те саме, що лайння; слово або вираз, яким лаються' від *лаяти(ся)*; *погудка* (Б-Н: 227; СУМ VI: 727) 'нарікання; звістка' від *гудити* (СУМ II: 189) 'виносити осуд, виражати незадоволення; ганити'; *приказка* (Б-Н: 299) 'казка, повість, байка' (*приказувати* або *казати*); *чутка* (Б-Н: 393; СМШ II: 419; Дубр: 63; СУМ XI: 387) 'вістка, повідомлення про когось, що-небудь' (*чутти*); *тямка* *минулої чести, гаразду, и великості Руси* (1837 РусДн: XIII), *тямка* (СМШ II: 354) 'пам'ять; у словосполученні *в тямку датися* — врізатися в пам'ять' (від *тямити* або *тјама*); *много згадок о князях княгинях, о боярах о адамашках, о ковальчиках що золото куют* (1837 РусДн: XII) та ін.

У словотвірній структурі окремих дериватів спостерігаємо похідні форманти **-анк(а)**, **-овк(а)**: *обицанка* (Б-Н: 253), *обицянка* (СМШ II: 7; СУМ V: 508) 'добровільно дане зобов'язання зробити що-небудь' (*обицяти* або *обицяний*); *маршировка* (СМШ I: 394) від *марширую* або *маршировати*.

Nomina abstracta, що вказують на особливості поведінки людини, її вчинки, почуття, також функціонували на початку XIX ст., наприклад: *звичка* (Б-Н: 165; СУМ III: 477) 'певний спосіб дії, життя, манера поведінки або висловлювання, схильність до чогось, що стали звичними, постійними для когось-небудь; уміння, навик, набуті тренуванням, тривалим досвідом; те саме, що звичай, звикання' (*звикати*), пор. *извичка* (Б-Н: 165) 'те саме'; *зичка, зычка* (Б-Н: 155) 'бажання' (*зичити*).

Невелика група іменників на позначення сільськогосподарських дій і процесів також оформлювалася в окремий лексико-словотвірний тип на **-к(а)**, **-анк(а)**: *обжинка* (Б-Н: 253) 'кінець жатви' (*обжинати*); *оранка* (Б-Н: 264; Дубр: 46; Крим I: 164; СУМ V: 737) 'дія за значенням орати'; *годованка* (Б-Н: 101) 'відгодовування худоби' (*годовати*). Пор. також пізніше утворення з такою семантикою: *засівка* (Крим III: 2222) 'сіяння, сівба'.

Назви хвороб і пов'язаних із ними станів творилися за допомогою вторинного форманта **-ачк(а)**, наприклад: **ризачка** (Б-Н: 312) 'пронос, хвороба' (*ризати*); **жовтачка** (Б-Н: 139) 'жовтяниця, хвороба; розлиття жовчі' (*жовтіти* або *жовтий*).

Кілька конфіксальних nomina abstracta функціонує в зазначений період: **поторжка** (1893 УмСп I: 9) 'аукціон' (від *торгуватися* або *торг*); **пострашка** (1893 УмСп I: 267; Крим II: 502) 'залякування' (*страшити* або *пострашити*), пор. **острашка** (1893 УмСп II: 252) 'те саме' (від *страшити*, *страх* або, можливо, від *острах*); **помовка** (Б-Н: 291) 'приказка' (*мовити* або *помовити*).

До відіменникових похідних XIX ст. можна зарахувати найменування, у яких демінутивне значення суфікса **-к(а)** на цьому етапі видається вже втраченим, наприклад: **старинка** (СМШ II: 290) 'колишнє, минуле', пор. **старовинка** (Б-Н: 339) 'те саме' (*старина*, *старовина*). До десубстантивів, імовірно, належить конфіксальний за походженням іменник **почудка** (Б-Н: 296) 'чудна справа; диво' (*чудо* або *чудний*).

Мотивувальною основою для іменника **гопка** (Б-Н: 103) 'стрибок' став вигук *гопъ!*

На початку XX ст. у досліджених джерелах спостерігаємо девербативи з абстрактним значенням узагальненої тривалої, повторюваної та результативної дії. У словниках такі іменники часто мають позначку «розмовне»: **забавка** (Гр II: 2; СУМ III: 13) 'розвага'; **погадка** (Гр III: 229) 'думка', пор. дериват на **-анк(а)** **погаданка** (Гр III: 229) 'думка' (*погадати*), пор. також **спогадка** (СУМ IX: 554) 'спогад' і **спогаданка** (СУМ IX: 553) 'те саме' (від *спогадати* або відповідник жіночого роду до *спогад*); **висадка** (Дубр: 57; СУМ I: 479) 'дія за значенням *висаджувати*, *висадити*'; **затримка** (Дубр: 112; СУМ III: 359) 'дія за значенням *затримати*'; **чинка** (Дубр: 61); **вилазка** (СУМ I: 420) 'вихід, виліт якоїсь частини війська з фортеці, місця свого розташування для несподіваного нападу на ворога; прогулянка за місто, село' (*вилазити*); **виплавка** (СУМ I: 453) 'дія за значенням *виплавляти*, *виплавити*'; **виправка** (СУМ I: 459) 'дія за значенням *виправляти*, *виправити*'; **вирубка** (СУМ I: 476) 'дія за значенням *вирубувати*, *вирубати*'; **відправка** (СУМ I: 623) 'те саме, що *відправлення*'; **відставка** (СУМ I: 640) 'остаточне звільнення від служби (тепер, звичайно, військової) із забезпечення пенсії' (*відставити*); **голодовка** (СУМ II: 114) 'те саме, що голодування; відмовляння від їжі у тюрмі або під охороною на знак протесту' (*голодувати*), пор. **голодівка** (Дубр: 70); **давка** (СУМ II: 205) 'штовханина і тиск у натовпі' (*давити*); **добавка** (СУМ II: 316) 'добавляння' (*добавити*, *добавляти*); **доробка** (СУМ II: 378) 'дія за значенням *доробляти*, *доробити*'; **доставка** (СУМ II: 387) 'дія за значенням *доставляти*, *доставити*'; **залівка** (СУМ III: 185) 'дія за значенням *заливати*'; **заправка** (СУМ III: 275) 'те саме, що *заправлення*, *заправляння*'; **зарубка** (СУМ III: 297) 'те саме, що *зарубування*' (*зарубити*); **мандрівка** (СУМ IV: 618) 'переміщення за допомогою транспорту або пішки, звичайно далеко за межі постійного місцеперебування; подорож' (*мандрувати*),

пор. діалектне **вандрівка** (СУМ I: 288); **навалка** (СУМ V: 23) ‘те саме, що навалення — дія за значенням *навалити*’; **обрубка** (СУМ V: 572) ‘дія за значенням *обрубувати*’; **перебивка** (СУМ VI: 124) ‘дія за значенням *перебити*’; **підправка** (СУМ VI: 486) ‘дія за значенням *підправити, підправляти*’; **підрубка** (СУМ VI: 494) ‘дія за значенням *підрубати, підрубувати*’; **поправка** (СУМ VII: 222) ‘те саме, що виправлення; дія за значенням *поправляти*’; **поставка** (СУМ VII: 366) ‘поставляння, постачання чого-небудь на певних умовах’; **правка** (СУМ VII: 505) ‘те саме, що правлення; зміни, що вносяться в текст; виправлення’ (*правити*); **розливка** (СУМ VIII: 726) ‘дія за значенням *розлити, розливати*’; **розплавка** (СУМ VIII: 766) ‘дія за значенням *розплавити, розплавляти*’; **рубка** (СУМ VIII: 893) ‘дія за значенням *рубати, рубатися*’; **скубка** (СУМ IX: 331) ‘смикання за волосся, вуха і т. ін. як кара; картярська гра, при якій того, хто програв, смикають за волосся’ (*скубти*), пор. дериват на **-анк(а) скубанка** (Дубр: 51); **умовка** (СУМ X: 442) ‘умова — взаємна усна чи письмова домовленість про що-небудь; угода, договір’, хоча на початку XIX ст. це слово наводилось у словниках із позначкою «зменшене» (Б-Н: 364), та багато інших.

У словотвірній структурі доволі численної групи похідних зафіксовано вторинні форманти **-івк(а)**, **-анк(а)**, **-ачк(а)**, наприклад: **віянка** (Дубр: 63) ‘віяння’; **утіканка** (Дубр: 21) ‘втеча’ (*утікати*); **гулянка** (Дубр: 77; СУМ II: 191) ‘веселе, з розвагами, танцями і т. ін. проведення часу; частування запрошених гостей, переважно з розвагами; ходіння чи поїздка куди-небудь для відпочинку, розваги; гра в що-небудь’ (*гуляти*); **женячка** (СУМ II: 519; Арк I: 154) ‘діалектне одруження’ (*женитися*); **зрівнялівка** (СУМ III: 706) ‘необґрунтоване, невиправдане зрівняння у чому-небудь’ (*зрівняти*); **кортячка** (СУМ IV: 302) діалектне ‘нетерпіння’ (*кортити*); **п’янка** (СУМ VIII: 418) ‘гулянка, вечеря, обід з надмірним уживанням спиртних напоїв; пиятика’ (*пити, п’ю*); **сплячка** (СУМ IX: 545) ‘стан різко пониженої життєдіяльності організму, що настає в деяких ссавців у несприятливих для них пори року; важкий, непробудний сон’ (*спати* або *сплячий*); **стоянка** (СУМ IX: 741) ‘зупинка, тимчасове перебування в одному місці (під час переїзду, переходу)’; **терплячка** (СУМ X: 98) ‘те саме, що терпіння’ (*терпіти* або *терплячий*), пор. префіксальне **нетерплячка** (СУМ V: 395); **хованка** (СУМ XI: 100) ‘дитяча гра, учасники якої ховаються, а хтось один їх відшукує’ (*ховати*) тощо.

Зауважимо, що на початку XX ст. офіційна мова стала засобом ідеологічного впливу на суспільну свідомість [10: 39], домінування російських словотвірних моделей призводить до різкого зростання кількості «морфологічних росіянізмів» [там само: 140]. Для російського словотвору назви дій або окремих актів із суфіксом **-к(а)**, мотивовані дієсловом, є досить поширеним явищем [3: 236–237], яке дало поштовх для виникнення абстрактів від дієслів доконаного виду зі схожим значенням і в українській мові, де такі найменування часто мають паралельні форми, мотивовані дієсловами недоконаного виду: *доставка* — *доставляння*, *перестановка* — *переставляння*, *закладка* — *закладання*, *голодовка* — *голодування*,

заливка — заливання, поправка — поправляння. Учені зазначають, що віддієслівні іменники із суфіксом **-к(а)**, згідно з нормами сучасної української мови, можна вживати лише на позначення наслідків події (об'єктів, суб'єктів), але їх неправильно вживати на позначення дії (незавершеного процесу) чи події (завершеного процесу). Виняток становлять похідні від пасивних дієприкметників (*віянка, копанка, кованка*) [16: 76–78].

Виникнення протягом ХХ ст. значної кількості назв опредметнених дій зумовлене також соціально-економічним розвитком суспільства, адже значна кількість таких іменників позначає різноманітні виробничі процеси та їх особливості, наприклад: **обробка** (СУМ V: 568) ‘дія за значенням *обробляти*; результат дії за значенням *обробляти*’; **опалубка** (СУМ V: 701) ‘дія за значенням *опалубити* — покрити настилом, оббити чим-небудь зовні (будівлю, споруду)’, пор. **розпалубка** (СУМ VIII: 756) ‘розбирання опалубки бетонних і залізобетонних конструкцій чи споруд після того, як бетон набуде достатньої міцності’; **переробка** (СУМ VI: 267) ‘дія за значенням *переробляти, перероблювати, переробити*, (розмовне) робота, виконувана понад норму’; **плавка** (СУМ VI: 556) ‘те саме, що плавлення; один виробничий цикл плавлення металу’ (*плавити*); **розбивка** (СУМ VIII: 606) ‘дія за значенням *розбити*; планування на місцевості якої-небудь споруди’ (*розбивати*); **розробка** (СУМ VIII: 795) ‘дія за значенням *розробити, розробляти*; результат всебічного вивчення, дослідження якого-небудь питання, якоїсь проблеми’ та ін.

Для найменування процесів і результатів розумової чи психічної, а також мовленнєвої діяльності людини впродовж ХХ ст., за нашими спостереженнями, усе частіше використовуються іменники-девербативи на **-к(а)**: **споминка** (Дубр: 41), пор. **спомка** (СУМ IX: 571) ‘(діалектне) спогад’ (*споминати* або *поминати*); **гутірка** (Дубр: 69; СУМ II: 200) ‘розмова; говірка’ (*гуторити*); **забаганка** (Дубр: 100; СУМ III: 14) ‘примхливе бажання, каприз’, співвідносне з праслов’янськими дієсловами **bagti, *bagnoti, *bažeti* (ЕСУМ I: 111), можливо, від *забажати*, пор. діал. *забагати*; **видумка** (СУМ I: 393) ‘здібність, здатність видумувати, придумувати; винахідливість; те, що вигадане, придумане, що не відповідає дійсності’ (*видумати*); **вихвалка** (СУМ I: 525) ‘хвастоці’ (*вихвалитися* або *хвалити*); **відмовка** (СУМ I: 608) ‘те саме, що відмова; посилення на якусь обставину або вигадану причину, щоб відмовитися виконати прохання, наказ’ (*відмовити*); **обмовка** (СУМ V: 541) ‘додаткове зауваження, роз’яснення до раніше висловленого; слово або фраза, помилково сказані замість інших, потрібних’ (*обмовитися*); **огласка** (СУМ V: 614) ‘розголос’ (*оголосити*); **поглумка** (СУМ VI: 711) ‘те саме, що глум — зле висміювання; насміхання’ (*поглумитися*); **похвалка** (СУМ VII: 444) ‘погроза’ від *похвалити* (або за допомогою конфікса від *хвалити*), оскільки припускається спорідненість із давніми *xula* ‘ганьба’ або *xyliti* ‘нахиляти, згинати’ (ЕСУМ VI: 162), пор. також **нахвалка** (СУМ V: 226) ‘погроза’ (*нахвалити* або *хвалити*); **примовка** (СУМ VII: 678) ‘жартівливий, переважно римований вислів, що вставляється в розмову відповідно до ситуації або у від-

повідний текст; узвичаєна фраза, пісенька, вірш, що проказується під час певної дії, гри; часто повторювана ким-небудь фраза', пор. діалектне **примівка** (СУМ VII: 672) 'замовляння; примовка' (*примовляти* або *мовити*); **розповідка** (СУМ VIII: 773) 'те саме, що розповідь' (*розповідати*); **указка** (СУМ X: 414) 'вказівка, розпорядження, порада' (*указати*).

Пор. також деривати на **-анк(а)**: **балаканка** (СУМ I: 93) 'балаканина, розмова' (*балакати*); **сподіванка** (СУМ IX: 556) 'очікування чого-небудь бажаного, радісного, приємного у поєднанні з упевненістю в можливості його здійснення; надія на що-небудь; припущення, що ґрунтується на ймовірності, можливості чого-небудь' (*сподіватися*). У словотвірній структурі абстрактів із такою семантикою трапляється також формант **-івк(а)**: **вказівка, указівка** (СУМ I: 695) 'керівна настанова або порада' (*вказати, указати* або *вказувати, указувати*).

Окремі назви дій характеризують особливості поведінки, вчинки людини (тварини), наприклад: **виправка** (СУМ I: 459) 'постава тіла, набута в результаті спеціальних вправ' (*виправити, виправляти*); **витівка** (СУМ I: 512) 'вчинок, дія, вигадка, що виходять за межі звичайних норм; що-небудь сказане або зроблене для розваги, сміху; жарт, вигадка' (*витівати*); **витримка** (СУМ I: 518) 'уміння володіти собою в будь-яких обставинах; те саме, що витримування'; **опаска** (СУМ V: 703) 'побоювання, страх' (*опасатися*); **побудка** (СУМ VI: 628) 'бажання або намір зробити що-небудь' (*побудити*); **стойка, стійка** (СУМ IX: 725) 'положення тіла людини, при якому вона стоїть нерухомо, випроставшись, витягнувши руки по швах і звівши п'яти випрямлених ніг; положення тіла головою донизу, при якому витягнені руки або голова служать опорою, а ноги підняті догори й випростані; напружена нерухома поза, яку приймає мисливський собака, виявивши дичину', пор. **стійка** (Дубр: 81) 'чергування' (*стояти*); **хватка** (СУМ XI: 35) 'прийом, спосіб, яким хапають, беруть що-небудь; спосіб дій, манера поведінки когось-небудь' (*хватати*).

Чимало абстрактних назв дій у сучасній українській мові утворені від основ дієслів за допомогою конфіксів із постпозитивним компонентом **-к(а)** [1: 322–331], наприклад: **невдержка** (СУМ V: 253) 'неможливість витримати що-небудь, утриматися десь' (*вдержати*); **невидержка** (СУМ V: 257) 'стан, коли хто-небудь не дотримується чогось' (*видержати*); **невистачка** (СУМ V: 261) 'відсутність, брак достатньої кількості чого-небудь, недостача' (*вистачати*); **невправка, неуправка** (СУМ V: 271) 'неможливість встигнути зробити все, що потрібно' (*вправитися, управитися*); **несогласка** (СУМ V: 385) рідко 'розбрат' (*согласитися*); **нехватка** (СУМ V: 400) розмовне 'відсутність потрібної кількості когось, чого-небудь' (*хватити*); **перепалка** (СУМ VI: 244) 'те саме, що перестрілка; (переносне) запекла галаслива суперечка; сварка' (*палити*); **посадка** (СУМ VII: 317) 'дія за значенням *садити*'; **похибка** (СУМ VII: 445) 'помилка, промах, недогляд у чому-небудь' (*хибити*); **почестка** (СУМ VII: 469) 'частування, пригощання' (*честити* або *почестити*) тощо.

Конфіксальні *nomina abstracta*, утворені від іменникових основ, джерела ХХ ст. майже не документують: **безперервка** (СУМ I: 138) 'організація праці, при якій виробничий процес відбувається безперервно, без зупинок' від *перерва* або суфіксальне утворення від сполуки прийменника з іменником — *без перерви*.

За нашими спостереженнями, від іменників чоловічого роду за допомогою аналізованого форманта утворені деякі відповідники жіночого роду з абстрактним значенням, наприклад: **прочуханка** (Дубр: 47; СУМ VIII: 349) 'прочухан — покарання побоями; бій, пов'язаний із великими втратами'; **грабіжка** (СУМ II: 151) '(діалектне) грабіж'; **крадіжка** (СУМ IV: 319) 'крадіж — таємне привласнення чужих речей, грошей і т. ін.; злочинство'.

Деад'єктиви на позначення абстрактних понять у джерелах ХХ ст. фіксуються не дуже часто: **вітрянка** (СУМ I: 689), **вітранка** (Арк I: 65) 'вітряна віспа' (*вітряний*); **звичайка** (СУМ III: 476) 'звичка' (*звичайний* або *звичай*); **несподіванка** (СУМ V: 387) 'несподівана, раптова подія, явище, факт' (*несподіваний*); **самоволка** (СУМ IX: 32) розмовне 'самовільний відхід чи виїзд із військової частини на певний час; самовільний вчинок на військовій службі' (*самовільний*); **скаженівка** (СУМ IX: 239) 'сказ' (*скажений*).

Новотвори з абстрактною семантикою на **-к(а)**, **-алк(а)**, **-івк(а)** документують писемні джерела початку ХХІ ст. Девербативи представлені нечисленними похідними на позначення опредметненої дії, наприклад: **жахалка** (ЛСІ 2007: 50) 'інформація, призначена для того, щоб жахати когось' (*жахати*); **замолодка** (ЛСІ 2014: 81) 'опредметнена дія (процес), названа дієсловом *замолодити*'.

Серед відіменникових похідних трапляються абстрактні назви переважно за ім'ям особи, яку пов'язують із цими поняттями: **сердючківка** (ЛСІ 2007: 140) 'мова Сердючки (сценічний образ А. Данилка)'; **тарапуньківка** (ЛСІ 2007: 150) 'мова Тарапуньки (сценічний образ Ю. Тимошенка)'; **аваківка** (ЛСІ 2014: 7) 'мова Авакова'; **Вікторівка** (ЛСІ 2014: 40) 'епоха (час) Віктора (про правління Віктора Ющенка і Віктора Януковича)'; **кличківка** (ЛСІ 2014: 95) 'мова В. Кличка'; **Леонідівка** (ЛСІ 2014: 105) 'епоха (час) Леоніда (про правління Леоніда Кравчука і Леоніда Кучми)'; **майданка** (ЛСІ 2014: 111) 'майданівська байка'; **Петрівка** (ЛСІ 2014: 145) 'епоха (час) Петра (про правління Петра Порошенка)'.

Кілька деад'єктивів не оформлюють виразних лексико-словотвірних типів, наприклад: **тверезилівка** (ЛСІ 2007: 150) 'опредметнена дія (процес) повернення до тверезого стану' (*тверезий* або *тверезити*). Окремі іменники утворилися внаслідок універбації, коли «словосполучення за допомогою суфіксації згортається в слово» [4: 749]: **альтернативка** (ЛСІ 2014: 11) 'альтернативна історія'; **запобіжка** (ЛСІ 2014: 81) 'запобіжний захід'; **раптівка** (ЛСІ 2014: 169) 'раптова акція'. Такий спосіб словотворення виявляє останнім часом доволі високу продуктивність.

Отже, *nomina abstracta*, утворені за допомогою суфікса **-к(а)**, функціонували вже у праслов'янській період. Загальне значення опредметненої

дії та результатів розумової і мовленнєвої діяльності людини в семантичній структурі цих дериватів досі є визначальним. Джерела давньої української мови фіксують незначну кількість аналізованих похідних, однак у XIV–XVI ст. активність їх використання поступово зростає. Пам'ятки нової української мови засвідчують велику за обсягом групу таких найменувань. Однак найбільше новотворів з абстрактною семантикою на **-к(а)** припадає на початок ХХ ст., що зумовлено впливом тогочасних історичних обставин. На сьогодні процес поповнення складу абстрактів із зазначеним формантом відбувається не дуже інтенсивно. Простежимо тенденцію до дерусифікації українського лексикону, коли девербативи на **-к(а)** вживаються переважно для позначення наслідків дії, а не самого її процесу.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

АЖ 1635	— Справи актової книги Житомирського гродського уряду 1635 року. <i>Акти Житомирського гродського уряду 1590 р., 1635 р.</i> Підгот. до вид. В.М. Мойсієнко. Житомир, 2004. С. 90–197.
Арк	— Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок. Т. 1–2. Луцьк, 2000.
Б-Н	— Білецький-Носенко П. Словник української мови. Підгот. до вид. В.В. Німчук. Київ, 1966.
Гр	— Словарь української мови. Збір. ред. журн. «Києв. старина». Упорядкував з дод. власн. матеріалу Б. Грінченко. Київ, 1907–1909. Т. 1–4.
ДДГ	— Ділова документація Гетьманщини XVIII ст. Зб. документів. Упоряд., автор передмови та комент. В.Й. Горобець. Київ, 1993.
Дубр	— Дубровський В. Словник московсько-український. Київ, 1918.
ЕСУМ	— Етимологічний словник української мови. У 7 т. За ред. О.С. Мельничука. Київ, 1982–2012. Т. 1–6.
КЗ	— Зіновіїв К. Вірші. Приповісті посполиті. Підгот. тексту І.П. Чепіги. Київ, 1971.
Крим	— Електронна версія російсько-українського словника Української Академії Наук 1924–1933 рр. За ред. А. Кримського та С. Єфремова: А–П. Підгот. О. Телемко. Київ, 2007.
ЛРК	— Лохвицька ратушна книга другої половини XVII ст. Підгот. до видання О.М. Маштабей, В.Г. Самійленко, Б.А. Шарпило. Київ, 1986.
ЛСІ 2007	— Коротич К., Лук'яненко С., Нелюба А. та ін. Лексико-словотвірні інновації (2007): Словник. За ред. А. Нелюби. Харків, 2009.
ЛСІ 2014	— Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2014). За ред. А. Нелюби. Харків, 2015.
ПЛ	— Приватні листи XVIII ст. Підгот. до вид. В.А. Передрієнко. Київ, 1987.
РусДн	— Русалка Днѣстровая. Фотокопія з вид. 1837 р. Вступна стаття О.І. Білецького. Київ, 1972.
СДЯ	— Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.). Т. 1–4. Гл. ред. Р.И. Аванесов. Москва, 1998–2008.
СлРЯ	— Словарь русского языка XI–XVII вв. Вып. 1–28. Москва, 1975–2008.
СМШ	— Словник мови Шевченка: у двох томах. Т. 1–2. Київ, 1964.
Ср	— Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка. Т. 1–3. Санкт-Петербург, 1893–1912.

ССУМ	— Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. У 2 т. Київ, 1977–1978.
СУМ	— Словник української мови. Київ, 1970–1980. Т. 1–11.
СУМ XVI–п.п.XVII	— Словник української мови XVI — першої половини XVII ст. Вип. 1–16. Львів, 1994–2013.
ТимчМат	— Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. У 2 кн. Підгот. до вид. В.В. Німчук, Г.І. Лиса. Київ — Нью-Йорк, 2003.
УВ	— Устав князя Володимира про десятини, суди та про людей церковних XI–XII ст. у списках XIV–XVI ст. <i>Німчук В. Хрестоматія з історії української мови XI–XIII ст.</i> Житомир, 2015. С. 221–225.
УмСп	— Уманець М. и Спилка А. Русско-украинский словарь. Берлін, 1924.
ЭССЯ	— Этимологический словарь славянских языков: Праслав. лекс. фонд. Под ред. О.Н. Трубачева. Вып. 1–39. Москва, 1974–2014.
Sławski	— Sławski F. Słownik prasłowiański. Т. 1–3. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk. 1974–1979.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоусенко П.І., Іншакова І.О., Качайло К.А., Меркулова О.В., Стовбур Л.М. Нариси з історії українського словотворення (іменникові конфікси). Запоріжжя — Кривий Ріг, 2010.
2. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов. За ред. О.С. Мельничука. Київ, 1966.
3. Ефремова Т.Ф. Толковый словарь словообразовательных единиц русского языка. Москва, 2005.
4. Клименко Н.Ф. Універбація. *Українська мова. Енциклопедія.* Київ, 2004. С. 749.
5. Медведовська Н.В. Розвиток абстрактної лексики в ранньонімецькій мові (на матеріалі полемічних текстів XVII ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2003. 20 с.
6. Микитюк О.Р. Українські абстрактні іменники в загальноновживаній і термінній лексиці: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Львів, 1997. 282 с.
7. Полкозуб З.Ф. Семантичні та функціональні властивості абстрактних іменників французької мови: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05. Київ, 2003. 24 с.
8. Полюга Л.М. Абстрактна лексика. *Українська мова. Енциклопедія.* Київ, 2004. С. 7–8.
9. Полюга Л.М. Українська абстрактна лексика XIV — першої половини XVII ст. Київ, 1991.
10. Ренчка І. Лексикон тоталітаризму. Передм. Л.Т. Масенко. Київ, 2018.
11. Семенюк С.П. Формування словотвірної підсистеми назв самиць у новій українській мові. *Українська мова.* 2012. № 1. С. 81–95.
12. Семенюк С.П. Формування словотвірної системи іменників з модифікаційним значенням жіночої статі в новій українській мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Запоріжжя, 2000. 273 с.
13. Самійленко С.П. Нариси з історичної морфології української мови. Ч. I. Київ, 1964.
14. Сіроштан Т.В. Іменники з абстрактним значенням у лексичній системі праслов'янської мови. *Знакові величини у формуванні лінгвального образу світу українців.* Мелітополь, 2017. С. 91–111.
15. Тома Н.М. Семантико-стилістичні параметри функціонування абстрактної лексики у творах Петра Могили: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2011. 227 с.
16. Фаріон І.Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей). Івано-Франківськ, 2013.
17. Шадура В.О. Абстрактна лексика. *Питання східнослов'янської лексикографії XI–XVII ст.: матеріали симпозиуму.* Київ, 1979. С. 89–90.
18. Sławski F. Słownik prasłowiański. Т. 1–3. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk. 1974–1979.

19. Wojtyła-Świerżowska M. Prasłowiańskie abstractum. Słowotwórstwo. Semantyka. Formacje tematyczne. PAN. Prace Sławistyczne. 30. Wrocław — Warszawa, 1992.

LEGEND

- АЖ 1635 — Moisiienko, V.M. (Ed.). (2004). Cases of the Act Book of the Zhytomyr city Government of 1635. *Acts of the Zhytomyr City Government of 1590, 1635*. P. 90–197. Zhytomyr (in Ukr.).
- Арк — Arkushyn, H.L. (2000). The Dictionary of the Western-Polish Dialect. Vol. 1–2. Lutsk (in Ukr.).
- Б-Н — Nimchuk, V.V. (Ed.). (1966). Biletsky-Nosenko, P. Dictionary of the Ukrainian Language. Kyiv (in Ukr.).
- Гр — Hrinchenko, B. (Ed.). (1907–1909). Dictionary of the Ukrainian Language. Zibr edit journ “Kievskaiia starina”. Vol. 1–4. Kyiv (in Ukr.).
- ДДГ — Horobets, V.Y. (Ed.). (1993). Business Documentation of the Hetmanate of the XVIII century: a Collection of Documents. Kyiv (in Ukr.).
- Дубр — Dubrovskiy, V. (1918). Dictionary of the Moscow-Ukrainian language. Kyiv (in Ukr.).
- ЕСУМ — Melnychuk, O.S. (Ed.). (1982–2012). Etymological Dictionary of the Ukrainian Language. At 7 v. Vol. 1–6. Kyiv (in Ukr.).
- КЗ — Chepiha, I.P. (Ed.). (1971). Zinoviiev K. Poetry. Prophecy is common. Kyiv (in Ukr.).
- Крим — Telemko, O. (Ed.). (2007). Electronic Version of the Russian-Ukrainian Dictionary of the Ukrainian Academy of Sciences 1924–1933. Krymskiy, A. and Yefremov, S. (Eds.): A–P. Kyiv (in Ukr.).
- ЛРК — Mashtabei, O.M., Samiilenko, V.H., Sharpylo, B.A. (Eds.). (1986). Lokhytsia Town Hall Book of the second half of the XVII century. Kyiv (in Ukr.).
- ЛСІ 2007 — Korotych, K., Lukianenko, S., Neliuba, A. (2009). Lexical and Word-Forming Innovations (2007): Dictionary. Kharkiv (in Ukr.).
- ЛСІ 2014 — Neliuba, A., Redko, Ye. (2015). Lexical and Word-Forming Innovations (2014). Kharkiv (in Ukr.).
- ПЛ — Peredriienko, V.A. (Ed.). (1987). Private Letters of the XVIII century. Kyiv (in Ukr.).
- РусДн — Rusalka Dnistrovaia. (1972). Photocopy of ed. 1837. Kyiv (in Ukr.).
- СДЯ — Avanesov, R.I. (Ed.). (1988–2008). Dictionary of the Old Russian Language (XI–XIV centuries). Vol. 1–8. Moscow (in Rus.).
- СлРЯ — Dictionary of the Russian Language of the XI–XVII centuries. (1975–2000). Aug. 1–24. Moscow (in Rus.).
- СМШ — Dictionary of the Shevchenko Language: in two volumes. (1964). Vol. 1–2. Kyiv (in Ukr.).
- Ср — Sreznevskiy, Y.Y. (1893–1912). Materials for the Dictionary of the Ancient Russian Language. Vol. 1–3. St. Petersburg (in Rus.).
- ССУМ — Dictionary of the Old Ukrainian Language XIV–XV centuries. In 2 v. (1977–1978). Kyiv (in Ukr.).
- СУМ — Dictionary of the Ukrainian Language. (1970–1980). Vol. 1–11. Kyiv (in Ukr.).
- СУМ XVI–п.п.XVII — Dictionary of the Ukrainian Language of the XVII — the first half of the XVIII century. (1994–2013). Aug. 1–16. Lviv (in Ukr.).
- ТимчМат — Nimchuk, V.V., Lysa, H.I. (Eds.). (2003). Tymchenko, Ye. Materials for the Dictionary of the Written and Book Ukrainian Language of the XV–XVIII centuries. In 2 books. Kyiv — New York (in Ukr.).
- УВ — Nymchuk, V.V. (Ed.). (2015). The Charter of Prince Vladimir on Tithes, Courts and People of the Church XI–XII centuries in the Lists of the XIV–XVI centuries. *History of the Ukrainian Language. The Textbook on*

- the *History of the Ukrainian Language X–XIII centuries*. P. 221–225. Zhytomyr (in Ukr.).
- УмСП — Umanets, M., Spilka, A. (Eds.). (1924). *Russian-Ukrainian Dictionary*. Berlin (in Ukr., Rus.).
- ЭССЯ — Trubachev, O.N. (Ed.). (1974–2005). *The Etymological Dictionary of Slavic Languages: Prazlav. lex. stock. Aug.* 1–31. Moscow (in Rus.).
- Sławski — Sławski, F. (1974–1979). *Słownik prasłowiański*. Vol. 1–3. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk (in Pol.).

REFERENCES

1. Bilousenko, P.I., Inshakova, I.O., Kachailo, K.A., Merkulova, O.V., Stovbur, L.M. (2010). *Essays on the History of Ukrainian Word-Formation (Noun Confixes)*. Zaporizhzhia — Kryvyi Rih (in Ukr.).
2. Melnychuk, O.S. (Ed.). (1966). *Introduction to the Comparative-Historical Study of Slavic Languages*. Kyiv (in Ukr.).
3. Efremova, T.F. (2005). *Explanatory Dictionary of Word-Formation Units of the Russian Language*. Moscow (in Rus.).
4. Klymenko, N.F. Univerbation. *Ukrainian language. Encyclopedia*. P. 749. Kyiv (in Ukr.).
5. Medvedovska, N.V. (2003). *The Development of Abstract Vocabulary in the Early German Language (on the material of polemical texts of the XVII century): Doctoral thesis abstract in Linguistics: 10.02.04. 20 p.* Kyiv (in Ukr.).
6. Mykytiuk, O.R. (1997). *Ukrainian Abstract Nouns in Common and Terminological Vocabulary: Doctoral thesis in Linguistics: 10.02.01. 282 p.* Lviv (in Ukr.).
7. Piskozub, Z.F. (2003). *Semantic and Functional Properties of Abstract Nouns of the French Language: Doctoral thesis abstract in Linguistics: 10.02.05. 24 p.* Kyiv (in Ukr.).
8. Poliuha, L.M. (2004). *Abstract vocabulary. Ukrainian language. Encyclopedia*. P. 7–8. Kyiv (in Ukr.).
9. Poliuha, L.M. (1991). *Ukrainian Abstract Vocabulary of the XIV — first half of the XVII century*. Kyiv (in Ukr.).
10. Renchka, I. (2018). *Lexicon of Totalitarianism*. Preface Masenko, L.T. Kyiv (in Ukr.).
11. Semeniuk, S.P. (2012). *Formation of the Word-Forming Subsystem of Female Names in the New Ukrainian Language. Ukrainian language, 1, 81–95* (in Ukr.).
12. Semeniuk, S.P. (2000). *Formation of the Word-Building System of Nouns with Modifying Values of the Female in the New Ukrainian Language: Doctoral thesis in Linguistics: 10.02.01. 273 p.* Zaporizhzhia (in Ukr.).
13. Samiilenko, S.P. (1964). *Essays on the Historical Morphology of the Ukrainian Language*. Vol. 1. Kyiv (in Ukr.).
14. Siroshstan, T.V. (2017). *Nouns with Abstract Meaning in the Lexical System of the Old Slavic Language. Significant Values in the Formation of the Linguistic Image of the World of Ukrainians*. P. 91–111. Melitopol (in Ukr.).
15. Toma, N.M. (2011). *Semantic and Stylistic Parameters of the Functioning of Abstract Vocabulary in the Works of Petro Mohyla: Doctoral thesis in Linguistics: 10.02.01. 227 p.* Kyiv (in Ukr.).
16. Farion, I.D. (2013). *Language Norm: Destruction, Search, Restoration (Speech Culture of Public People)*. Ivano-Frankivsk (in Ukr.).
17. Shadura, V.O. (1979). *Abstract Vocabulary. Issues of East Slavic Lexicography of the XI–XVII centuries: Materials of the Symposium*. P. 89–90 (in Ukr.).
18. Sławski, F. (1974–1979). *Słownik prasłowiański*. Vol. 1–3. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk (in Pol.).
19. Wojtyła-Świerzowska, M. (1992). *Prasłowiańskie abstractum. Słowotwórstwo. Semantyka. Formacje tematyczne*. PAN. *Prace Sławistyczne*. 30. Wrocław — Warszawa (in Pol.).

Статтю отримано 26.06.2020

Tetiana Siroshstan, PhD in Philology,
Docent of the Department of Ukrainian Language,
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
20 Hetmanska str., Melitopol 72300, Ukraine
E-mail: tanyasiroshstan1982@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0389-8082>

NOMINA ABSTRACTA WITH SUFFIX -K(A) IN THE HISTORY
OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article deals with the dynamics of lexical and word-forming types of abstracts with suffix *-k(a)* in the history of the Ukrainian language, considers the productivity of the mentioned formant. It is established that nouns with abstract meaning are the names of concepts that have no real embodiment, indicate the state, feelings, process, quality, character traits, various manifestations of human intelligence, relationships between individuals, peoples, etiquette, are scientific and industrial terms.

Nomina abstracta, formed with the suffix *-k(a)*, functioned already in the Old Slavic Language. The general significance of objective action and the results of human mental and speech activity in the semantic structure of such derivatives have remained leading to this day. Sources of the of the Ancient Russian-Ukrainian language of the XI–XIII centuries record a small number of analyzed derivatives (*ласка, гадка*). However, in the Middle Ukrainian Language of the XIV–XVI centuries the activity of their use was gradually increasing (*валка, висилка*). There were also desubstantives, in the semantic structure of which there were no indication of diminutive meaning. The number of such derivatives continued to increase in the monuments of the New Ukrainian Language (*бійка, вьмовка*). There were also nomina abstracta, indicating the peculiarities of human behavior, his actions, feelings, and a small group of nouns to denote agricultural actions and processes. At the beginning of the XX century accounted for the most active functioning of new works of abstracts on *-k(a)* because of the influence of historical circumstances of this time (*вирубка, відставка, доставка*). Occurrence during the XX century a significant number of names of materialized actions was also determined by the socio-economic development of society, because a significant number of such nouns denote various production processes and their features (*опалубка, плавка*). Many abstract names of actions in the Modern Ukrainian language are created from the bases of verbs with the help of confixes with the postpositive component *-k(a)* (*несогласка, похибка*). Today, the process of replenishing the composition of abstracts with this formant is not very intensive.

Keywords: *a historical word-formation, nomina abstracta, lexical and word-forming type, word-forming structure, suffix -k(a).*